

Anketa o nejpozoruhodnější přírodovědnou knihu 2022–2023

Kniha, přítel člověka,

jak banálně zní přísloví z minulých časů, kdy byl tímto heslem každoročně vítán březen Měsíc knihy. Napadá mě, není to poněkud znehodnocující pro knihu, když naše jiné přísloví říká: Pes, nejlepší přítel člověka. Znamená to snad, že pes je nám lidem lepším přítelem než kniha? Tak to zcela jistě není, nenechme se zmást, porovnávali bychom neporovnatelné. Pes je zvíře, živý tvor, a co kniha? Kniha sice není živý tvor, ale přesto je živá! Život jí vdechne její autor. V češtině je kniha rodu ženského, znamená to snad, že je květinou? Mám za to, že to už přihořívá. Svým způsobem ano, kniha je květinou, kterou je rozumné zvlhčit šampaňským pouze jednou, když ji vítáme na svět. Další závilky se nedoporučují, zanechaly by trvalých následků a znehodnotily řemeslnou či uměleckou krásu jejího provedení. Všechno nasvědčuje tomu, že kniha rozšiřuje definici života o „neorganismální“ autorské dílo lidské. Člověk, autor knihy, se tak stává stvořitelem „neorganismální“ formy života. To zní přesvědčivě, ale ve skutečnosti je to jenom polovina pravdy. Autor je skutečně ten, kdo knize život vdechne, potom však musí přijít čtenář, aby život knihy objevil a nechal jej rozvinout svou fantazií a invencí.

Milovníci knih, vášniví čtenáři, posedlí knihomolové, chorobní sběratelé, co knihy více kupují, než čtou, my všichni, kterým se rozbuší srdce před knihkupectvím nebo antikvariátem, dáváme knihám jejich udržitelný život a knihy se nám za to odvděčují věrností, a ta dosahuje, či dokonce přesahuje, tu věrnost psí. Považte přátelé, to už cosi znamená! Prosim, nesdělovat našim psím miláčkům, byli by zbytečně smutní, a jak říkám, srovnáváme nesrovnatelné.

Douška na závěr. Jistě není samo sebou, že ona definice života knihy platí přes všechny knižní žánry, od učebnic, vědecké a populárně-vědecké literatury až po vědecko-fantastickou literaturu, a samozřejmě s literaturou krásnou vytknutou před závorku. A je nesmírně potěšující, že v dnešní době pokročilých informačních technologií jsou to právě populárně-vědecké knihy, které se mají tolik k životu. Vděčíme za ně jejich skvělým autorům. Ale též široké obci čtenářské. Život knih, našich vůbec nejvíce nejlepších přátel, proto budiž pochválen!

Libor Grubhoffer

● Václav Cílek, geolog, Geologický ústav AV ČR

Letos se mi vybíralo těžce, protože bylo publikováno málo knih, které mají široký, generalizující pohled a přitom jsou spolehlivé v detailu. Dobrá zpráva však je, že každým rokem vycházejí krásné dětské knížky, které formou pohádek a příběhů ukazují nějaký ekologický či přírodovědný motiv. Z knih pro odrostlejší čtenáře mne v tomto roce nejvíce zaujala monografie Stanislava Březiny, Sylvie Pecháčkové, Hany Skálové a Františka Krahulce Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Je to tak běžný a přitom proměňující se fenomén naší krajiny, že už bylo zapotřebí podívat se na něj očima nejen pátravýma, ale i zraky okouzlenými. U druhého titulu snad nevádí, že jsem psal doslov, nedělám reklamu kolegovi Karlu Žákovi jako hlavnímu editorovi, ale výborně odvedené práci. Jde o Přírodu Berouna mezi Českým krasem a Křivoklátskem (Machart 2023).

Beroun má podobnou polohu jako Praha a obrovský intravilán, který sahá až ke Sv. Janu pod Skalou. Na jeho území najdeme tak třetinu hornin středních Čech a ekologická stanoviště sahají od nížinných luhů až o víc než 200 m výš k mrazovým srubům a skalkám okolních kopců. Kdybychom Beroun zbourali, tak na jeho místě můžeme okamžitě vyhlásit chráněnou krajinnou oblast. Jinak se těším na knihu Thomase Hallidaye Dávné světy, kterou znám z anglického vydání, ale má vyjít v češtině (Kazda). Týká se fosilních ekosystémů 16 vybraných lokalit.

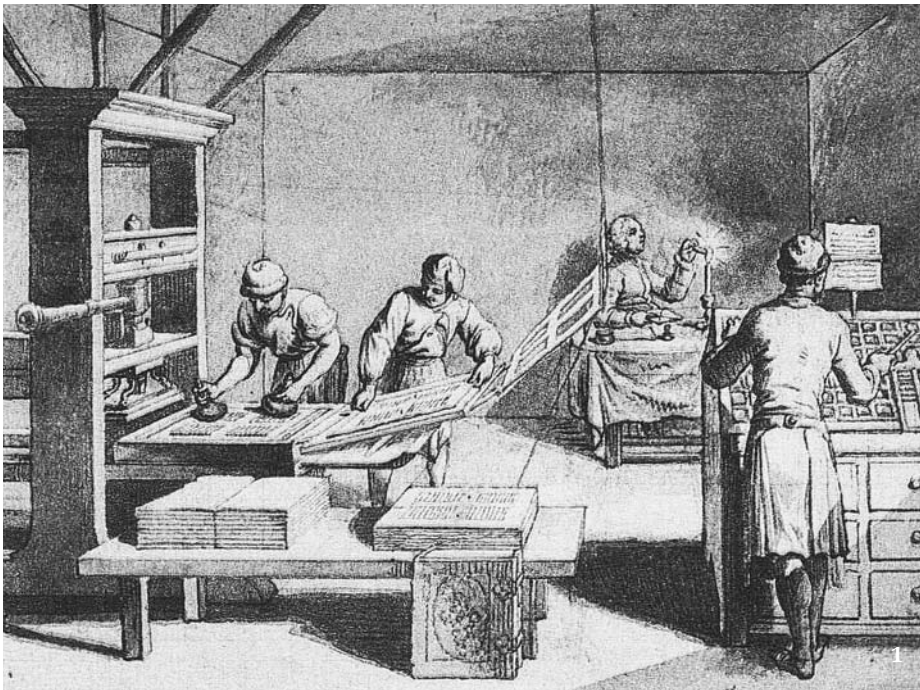
● Libor Grubhoffer, parazitolog, biochemik a virolog, ředitel Biologického centra AV ČR

1. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Botanika s příběhy, tak bych vyjádřil můj dojem z mimořádně zdařilé knihy. Představuji si, jak poutavě musí být její četba právě pro ony příběhy

ze života rostlin a jejich společenstev a v návaznostech na lidskou společnost a její fungování. V říši rostlin nalzáme díky vyprávění autorů i jejich příběhům osobním všechno, co známe i ze života lidského plémě. Je tam pohádková romantika, sousedské vztahy, příjemné posezení v kavárně nebo naopak hlučné hospodě, ruch velkoměsta, tajemné podsvětí, pozlátko showbizny, a světe div se, i zpropadená politika. Ani rostliny se bez politiky neobejdou. To jsou věci! Dovedu si představit, kolik mladých adeptů botaniky tato půvabná kniha strhne a nás starší přiměje se ještě pozorněji dívat kolem sebe a vnímat tu úžasnou scénu otevřené společnosti rostlin, kdykoli máme příležitost toulat se krajinou nejen pohádkových Krkonoš.

2. Jiří Moravec: Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Úctyhodné dílo zoologa, který propadl lásce k jihoamerickému kontinentu a jeho fauně. Nepřekvapí, že Amazonie bude tou rozhodující pohnutkou pro autorovy pravidelné návraty do pralesů mezi domorodce a s nekonečnou rozmaností přírody stále ještě umožňující objevovat nové druhy živočichů. Nejen pro zoologa učiněn ráj. Ráj se vztyčeným prstem obavy o udržitelnost Amazonie coby zeleného pokladu naší planety. Tak křehké vztahy mezi společenstvími druhů jsou dnes stále více napospas bohatství chtivých těžařských gangů a politiků, napospas jimi drancovaných životadárných pralesů. J. Moravec přináší jedinečná svědectví o unikátnosti jemných vztahů mezi organismy, živočichy a rostlinami, jako je tomu v případě rosničky ořechové. Ta klade vajíčka do tobolek obřího stromu juvie ztepilé vyplněné paraořechy, jimi se poté, co spadnou na zem, živí hlodavci aguti a následně šíří vajíčka rosniček po pralesi. Žádný z pestrého společenství pralesních živočichů a rostlin tam není jen sám za sebe, naopak je součástí obrovského symfonického orchestru, kde každý druh hraje svůj part ladící dohromady v celém úchvatném koncertu, zvaném Amazonie.

3. Lee Know: Mitochondrie a medicína budoucnosti (Academia 2023). Půvabné čtení o veskrze závažných jevech souvisejících se správnou nebo vadnou funkcí mitochondrií, tělísek bakteriálního původu, která jsou přirozenou součástí každé buňky v našem těle vyjma červených krvinek. Jsou výsledkem symbiotického procesu z pradávných časů, kdy v historickém vývoji života na naší planetě došlo k symbiotické události, která trvala sama o sobě bezmála jednu miliardu let, než se symbiotický vztah bakterie s předkem eukaryotické buňky již obsahující jádro před 1,2 miliardami let ustavil. Stálo to však za to, výsledná buňka nového typu získala do té doby nevídané možnosti při tvorbě a přeměně energie a hospodaření s energií, získala ochranu před toxickým účinkem reaktivních forem kyslíku, též nové možnosti v reprodukci pokročilého typu buněk. Ani mitochondrie, původně volně žijící bakterie, nepřišly zkrátka – získaly ochranu vnitřním prostředím hostitelské buňky, mohly si dovolit výrazně zredukovat velikost genetické informace a spoléhat z větší části na dodávky stavebního materiálu od eukaryotické buňky. Je toho tolik, co ilustruje výhodu životní strategie označované

1 Tiskárna knih kolem r. 1770.
Kresba D. Chodowiecki

za symbiózu. Ostatně mitochondrie je tím nejlepším příkladem pro smysluplnost budování symbiotických vztahů i na vyšších vztazích koexistence, než jsou ty buněčné či vnitrobuněčné. Jsou skvělým příkladem pro lidskou společnost a inspirací člověku pro hledání dobře vyladěných vztahů mezi lidmi. Tato kniha od lékaře přírodní medicíny vychází ve zdařilém překladu Anety Buchtelové a čtenáře inspiruje k tomu, aby se začal ku svému prospěchu zajímat o energetický a látkový metabolismus buněk hlouběji, a také o molekulové základy medicíny.

● **Radovan Haluzík, sociální antropolog, Centrum pro teoretická studia**

Helena Attlee: Putování za zlatými jablky. Příběhy italských citrusů (One Woman Press 2022, překlad Eva Klimentová). „Botanický cestopis“ H. Attlee jsem si koupil jako lehké letní čtení do vlaku, ale začal se tak, že jsem nedokázal přestat ani, když jsem vystoupil... Sběratelé citrusů v italské renesanci, zdroj vitamínu C a britské koloniální námořnictvo, sicilské citrony a mafie, dnešní kalábrijské cedráty a ortodoxní Židé, budoucnost bergamotu... Moc poutavé vyprávění. Jenom nevím, kdo vymyslel onu českou verzi názvu knihy – v originále *The Land Where Lemons Grow*.

● **Lubomír Hrouda, botanik, Přírodovědecká fakulta UK**

1. Leo Bureš: Fenomén Velká kotlina 2. Geodiverzita, biodiverzita, ochrana přírody (Academia 2023). Druhý díl vyšel 30. října, tak asi minul většinu hlasujících. První díl jsem komentoval už v minulé anketě (Živa 2022, 6). Druhý díl mne zaujal komplexitou vzájemných vlivů živé i neživé přírody, a bylo podle mne složitější ho napsat. Vlivy lavin, zvěře, popis přibývání a ubývání rostlin na jednom místě, to vše má v sobě silnou dynamiku; a pestrost geologie uvádí člověka v úžas. Víím, že dnes to není úplně „in“, ale pro mne je toto „dvouknížič“ důkazem, že druhy ctěný literární typ Monografie ještě nevymřel ani v přírodních vědách.

2. Václav Cílek, Tomáš Just, Zdeňka Sůvová a kol.: Kudy plyne Vltava (Dokořán 2023). Další díl edice formátu „leporelo“ pojednává o středních Čechách a jejich krajině a přírodě. Letos mi na ni padl zrak. Snad je to tím, že v minulých ročnících bylo více zajímavějších publikací, ale možná i tím, že jsem se v blízkosti Vltavy, byť jihočeské, narodil. Jak autoři připomínají v úvodu, monografií o Vltavě je povícer, a když někdo jako Karol Plicka vydá fotografickou symfonii o celé řece (rád si v ní občas snívám) bratru sto let po Bedřichu Smetanovi, je opravdu obtížné si vybrat správnou cestu. Ale povedlo se: historická i geologická minulost a současnost celého kraje přede mnou defilovaly velmi živě a čtivě. A letecké snímky (jakkoli nejsem jejich úplným vyznavačem) ve mně vyvolaly dojem, že to s uniformitou naší krajiny a mozaikou luhů a hájů není tak zlé, alespoň v nepolabských středních Čechách.

3. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Luční fenomén je mi blízký jako „boží“ bezlesí, které vytvořil vlastně člověk, a my ho v současnosti na rozdíl od mnoha dalších „biotopů“ správně vebíjíme. Kombinace povídání o historii i současném výzkumu krkonošských luk a lučních enkláv je sympatická, obsahově čtivá a fotografický a obrazový doprovod je ozdobou knížky. Pravda, některá srovnání luk se současnou společností jsou pro mé oko trochu disharmonická, ale je to oko věku pokročilého, řekl bych, že mladší generaci je to možná bližší.

● **Eduard Kejnovský, rostlinný genetik, Biofyzikální ústav AV ČR**

Eva Drozdová, Michael Doubek, Šárka Pospíšilová (eds.): G. J. Mendel. Cesty ke genomu zakladatele genetiky (Masarykova univerzita 2022). Brožura je věnovaná Gregoru Johannu Mendelovi u příležitosti 200 let od jeho narození. Popisuje vyzdvižení jeho ostatků a jejich následný antropologický výzkum a analýzu Mendelova genomu. Výsledky studia nám přibližují Mendela jako člověka i vědce včetně uvedení jeho chorob a genetických predispo-

zic k chorobám vyčteným z genomu. Práce týmu archeologů, antropologů a genetiků připomínala detektivku, šlo o napínavý příběh historie a genetiky, kdy byl např. nalezen Mendelův vlas v jeho oblíbené knize o astronomii a porovnán s DNA z jeho ostatků. Kniha je velmi čtivá, veškeré texty jsou v češtině, angličtině i němčině. Jde o výpravnou publikaci s řadou nádherných obrázků a fotografií.

● **Jitka Klímešová, botanička, Botanický ústav AV ČR**

Nejvíce se mi líbila kniha Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023) od S. Březiny, S. Pecháčkové, H. Skálové a F. Krahulce. Přístupnou formou a v kontextu představuje výsledky vědeckého bádání na loukách v Krkonoších, které probíhá už přes 30 let, a snaží se odpovědět na otázku, jak je možné, že je mnoho druhů rostlin schopno koexistovat na malém prostoru. Na druhém místě jsou Geostorky aneb lidské osudy ve stínu geověd (Knihy Dobrovský, Pangea 2023) od Petra Brože, ilustrované Lucií Škodovou. Kniha má potenciál zaujmout laiky, protože ukazuje příběhy lidí při různých geologických katastrofách. Nakonec bych chtěla upozornit na publikaci Kateřiny Audové Mezi kořeny (Kazda 2023). Bohatě a krásně ilustrovaná útlá kniha podává přehled toho nejdůležitějšího, co najdeme v půdě. Autorka ji vytvořila jako diplomovou práci na Západočeské univerzitě v Plzni.

● **Pavel Klvač, sociolog, předseda redakční rady časopisu Veronica**

1. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Už ani v Drnovicích nesečeme meze pro králíky, ale pro motýly. Je skvělé si přitom číst srozumitelnou vědu o tom, co se v trávě vlastně děje. 2. Václav Cílek: Věci, které září (Dokořán 2023). Kniha esejů V. Cílka patří každoročně k podzimu. Věčně inspirující autor mi svou osobní evoluci na trajektorii od pozitivní vědy k mysticismu stále více připomíná otce zakladatele mé mateřské sociologie Augusta Comta.

3. Jiří Kolibáč: Zázračný svět hmyzu (Albatros 2023). Krásné texty a obrázky (ilustrace Pavla Dvorská a Pavel Dvorský) pro děti od 10 let a salonní environmentalisty.

● **Tomáš Kučera, botanik, Přírodovědecká fakulta JU**

1. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Od poslední souhrnné monografie věnované luční vegetaci uplynula tři, resp. již čtyři desetiletí (Rychnovská a kol., Academia 1985, 1987, anglicky 1993). Je proto zcela oprávněné přivítat novou moderní monografií věnovanou krkonošským horským loukám. Vyšla navíc ke stoletému výročí vůbec první české vegetační příručky o ekologii travinných porostů a metodách jejich studia z pera Karla Domina. Na rozdíl od předchozích knih samozřejmě zohledňuje především moderní přístupy a metody studia mikropopulační dynamiky porostů a vztahů mezi jednotlivými druhy nebo funkčními skupinami. Podrobnější hodnocení přenechám jiným, rád bych ale upozornil na velký význam této studie zejména v době, kdy se okrasní zahradníci snaží do veřejného prostoru protlačit směsí cizích plevelů

pod líbivým označením „rozkvetlé“ nebo „květnaté louky“. Tyto jednoleté až vytrvalé směsky často suchomilných plevelů původem z celého světa nemohou fungovat jako přirozené louky, už jen proto, že druhy postrádají společnou evoluční historii s domácím hmyzem, jsou chudé na trávy a po několika letech podléhají obrovskému zaplevelení, fakticky jsou dlouhodobě neudržitelné právě pro absenci vyvážených funkčních vztahů. Proto až vás váš zahradník bude přesvědčovat, že květnaté směs vám připomene barevné louky vašeho mládí, darujte mu tuto knihu, aby pochopil, jaký rozdíl jemného předuva vztahů je mezi přírodní loukou a letničkovým záhonem.

2. Petr Halas, Eva Kallabová a Tomáš Koutecký (eds.): Vcházení do obrazů a fotografií (Ústav geoniky AV ČR 2022). Každého, kdo má rád výtvarné umění, zejména pak českou krajinomalbu druhé poloviny 19. a začátku 20. století, musí potěšit, nebo doslova nadchnout dvojice knih z pera kolektivu Ústavu geoniky AV ČR pod taktovkou P. Halase (druhá monografie je věnovaná pouze Josefu Jamborovi, malíři „nejen“ Vysočiny). Na desítkách především moravských příkladů s přesahem do východních a jižních Čech a na Vysočinu ukázali současnou podobu míst, která zachytili malíři a později i fotografové v minulém století. Kniha trochu připomíná fotografickou monografii Letem českým světem 1898–1998, zahrnuje kromě srovnávací barevné fotografie dané scenerie také mapu (základní a stabilního katastru), detaily hlavně vegetačního pokryvu a drobných architektonických památek. Text pak reflektuje historii vzniku obrazu a okolnosti vývoje místa v čase. Namísto popisu obsahu mi dovoluňte postřeh z míst, která osobně znám. Mizí nám před očima, krajina podhorských luk a pastvin, krajina stromů, krajina nezastavěná. Jen zarůstající vegetace odstiňuje novodobé tvary a barvy, a květy běžných i vzácnějších druhů rostlin zpestřují určitou barevnou pochmutnost podzimu nebo tlumené barvy starých obrazů. Monografie věnovaná J. Jamborovi je pak doslova lahůdkou pro všechny, kdo mají rádi Vysočinu, zejména v okolí Nového Města, Blatin, Milov a Tišnova. Kniha doprovázela stejnojmennou výstavu Vcházení do obrazů Josefa Jambora. Sluší se vzpomenout také památku Jana Laciny (1944–2020), jenž celý projekt „vcházení do obrazů“ před desetiletím inicioval.

● Jiří Moravec, zoolog, Národní muzeum

Z nabídky přírodovědných knih vyšlých v r. 2023 mou pozornost nejvíce upoutala kniha S. Březiny, S. Pecháčkové, H. Skálové a F. Krahulce: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Zasloužil se o to originální styl, jímž autoři (vesměs současní nebo bývalí pracovníci Botanického ústavu AV ČR) přiblížili veřejnosti svůj dlouholetý výzkum především krkonošských lučních ekosystémů. Již jen pohled na názvy kapitol knihy odhalí, že tu nejde o suché čtení. Tu autoři vnímají louku jako pohádku a rozepisují se o vzniku luk a jejich tradičním obhospodařování, jinde ji vidí jako „podsvětí“ a odhalují čtenáři struktury lučního společenstva skryté pod povrchem země. Jedna kapitola je nazvaná Louka jako hospoda u Grobiána

a popisuje vztahy mezi sousedními rostlinami, druhá zase přirovnává louku k politické scéně a proniká do vztahů mezi jedinci stejného rostlinného druhu či do vztahů rostlin s houbami a živočichy. Jak vtipně jsou pojaty názvy kapitol, tak čtivě a pestře pokračuje i vlastní text. Autoři se čtenářem navíc sdílejí i svá dobrodružství z vědecké práce, čímž kniha získává na autentičnosti.

● Jan Plesník, ochraňářský biolog a ekolog, AOPK ČR

1. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Jednou z nesporných výhod československé a české vědy zůstávala a zůstává skutečnost, že v řadě případů probíhá výzkum řešící určitý problém poměrně dlouhou dobu. Zvyšuje se tak pravděpodobnost podchycení nejen současného stavu, ale i změn a především vývojových trendů zkoumaného jevu. Vždyť v celosvětovém měřítku, jak alespoň naznačují články v uznávaných časopisech, trvá průměrný ekologický výzkum pouze 2,5 roku. Právě uvedená publikace představuje pozoruhodné výstupy téměř čtyřicetiletého bádání o zákonitostech fungování lučního společenstva, a to zejména v našem nejvyšším pohoří. Podtitul slibuje dobrodružství poznání, což kniha naplňuje v míře vrchovaté. Nemohu si nepřihřát svou polívičkou a nevyzdvihnout, že kniha neopomíjí ani ochranu a péči (management) těchto traviných ekosystémů.

2. Pavel Rotter, Luboš Purchart (eds.): Ekologie lesa. Jak se les mění a funguje (Mendelova univerzita v Brně 2023). Na les lze nahlížet jako na nenahraditelný zdroj dřevní hmoty, poskytovatele jiných než produkčních přínosů nebo různé zdravý ekosystém, tvořený především přímých a zpětných vazeb abiotického prostředí a bioty. Početný autorský kolektiv pracovníků 14 institucí z České republiky a Slovenska se rozhodl hlavně pro třetí možnost, přičemž nezatřatil ani první dvě. Vznikla tak rozsáhlá, ale nikoli upovídáná, v nejllepším smyslu moderní encyklopedie ekologie lesa, která pojednává nejen o tom, co s lesy bylo a je, ale také co s určitou pravděpodobností bude.

3. Pavla Hubálková, Martin Rychlík, Aleš Vlk, Otakar Fojt: Science communication. Úvod do komunikace vědy (MatfyzPress 2023). Věda, přírodovědu nevyjímaje, to nemá v dnešní internetové době nikterak jednoduché: jedni ji vzývají jako co nejobektivnější popis světa, jiní se netají tím, že jí nevěří. Tak či onak, i ve vědě platí okřídlené úsloví: když o sobě nebudete dávat vědět, tak o vás nikdo vědět nebude. Příručka zkušené popularizátorky P. Hubálkové a jejích spolupracovníků ale není obvyklou rukověť specifického marketingu, nýbrž čtivým a hlavně praktickým návodem, jak o vědě informovat širokou veřejnost i cílové skupiny, jak je v nejllepším smyslu vzdělávat a jak získávat jejich tolik potřebnou podporu. Oceňuji zejména, že je prošípaná příklady z ČR i zahraničí, a to i těmi, kdy se něco nepovedlo.

● Petr Pokorný, paleoekolog, Centrum pro teoretická studia

Letos jsem mnoho českých nebo do češtiny převezených přírodovědných knih nečetl. Asi proto, že toho vyšlo tolik zajímavého v oboru historiografie, jehož populární

produkcí velice rád čtu. Tři knihy mě ale zaujaly, a neodolal jsem. Knihu Radima Hédla (ed.) Výmladkové lesy. Ekologie, hospodaření, historie a estetika (Dokořán 2023) jsem si před několika dny pořídil a „čeká“ mě v hromadě jiných knih. Jistě bude skvělá a důležitá. Neméně důležitá a základní je Kniha o klimatu zemí Koruny české (LEDA 2023) z pera Zdeňka Vašků, Jiřího Svobody a Václava Cílka. Je to už druhé vydání, ale výrazně obohacené o obecné kapitoly a interpretace. Jádrem je unikátní databáze pramenného materiálu, jakou se pyšní málokterý světový region odpovídající rozlohy. Bohatě a skvěle ilustrovaná kniha z „podlouhlé“ řady od Dokořána Kudy plyne Vltava. Co je řeka, jak vzniká, jak se proměňuje a kam spěje? (2023) sepsaná kolektivně pod vedením V. Cílka, T. Justa a Z. Sůvové je o něco populárnější, ale neméně důležitá. Ukazuje naši osovou řeku ve vší její rozmanitosti prostorové, ale hlavně časové. Vltava je ústřední fenomén naší země a zde se mu dostalo skvělého moderního zpracování.

● Karel Prach, botanik, Přírodovědecká fakulta JU a Botanický ústav AV ČR

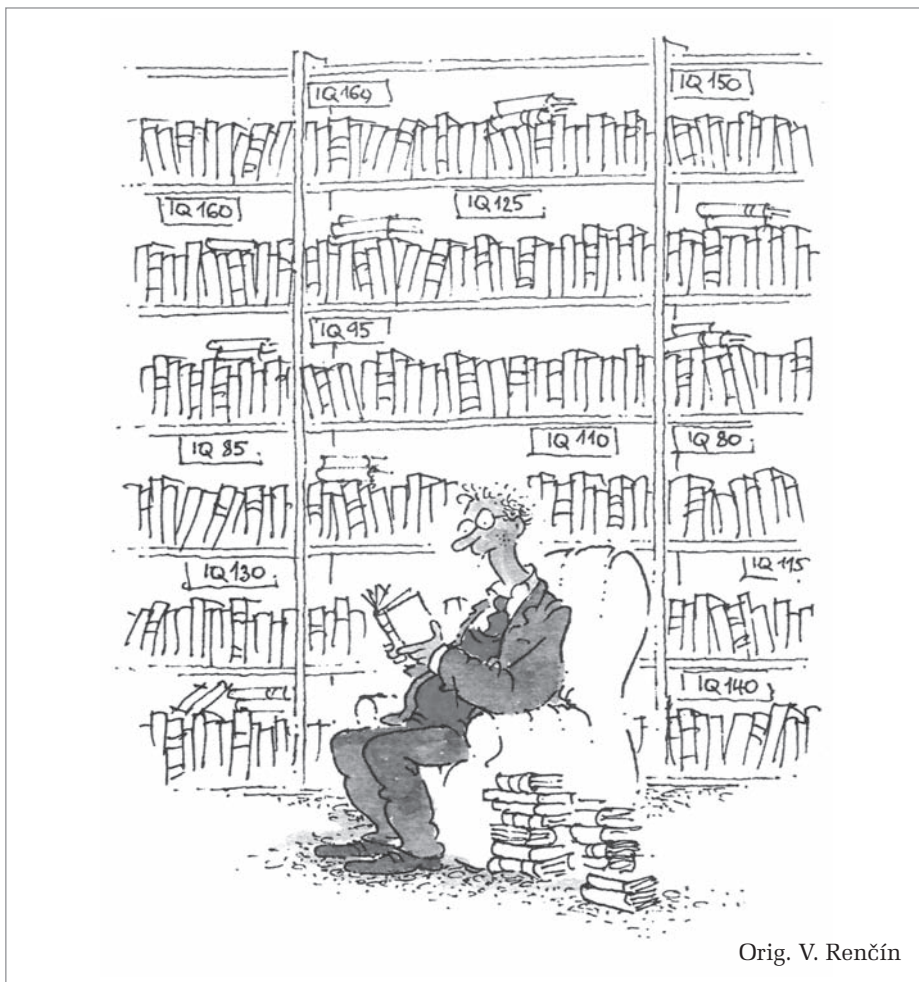
Pokud budeme lidi považovat stále za součást přírody (a to bychom měli), tak bych na první místo dal knihu Martina Rychlíka Dějiny lidí (Academia 2022). Je informačně velice obsažná, přitom čtivá a zároveň provedením reprezentativní. Na druhé místo bych dal knihu J. Moravce Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Autor velmi pěkně shrnul svůj celoživotní zájem o tuto atraktivní a přitom stále do značné míry neznámou oblast. Na třetí místo bych dal rozhovor Aleše Pelána s Miloslavem Nevrlým, který vyšel s titulem Náčelník u příležitosti jeho devadesátin (Kazda 2023). Tento můj tip tak trochu odráží generační zaujetí pro Karpaty z doby totality, kdy se nikam pořádně nemohlo. Jezdili jsme tudíž na vandry do slovenských a rumunských Karpat a utlala knížka M. Nevrlého Karpatské hry (1981) byla tehdy vítanou inspirací. Mám Karpaty rád dodneška. Kniha je hezkou zpovědí o vztahu k přírodě i lidem.

● Martin Rychlík, entolog, vědecký novinář, Univerzita Karlova

Nečtu z přírodních věd jistě tolik knih, kolik bych býval měl, ale z těch, které jsem čtenářsky zaznamenal, mě nejvíce zaujala další objemná kniha J. Moravce s názvem Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Jak trefně praví anotace, „zoologický výzkum v amazonských lesích je dobrodružství“, což autor dokládá skoro na každé stránce. A že je z těch 24 výprav co vyprávět! Kniha je obsahově nabitá, čtivá i krásně obrazově vypravěná (včetně mnoha Moravcových fotek, ilustrací a kreseb živočichů). Známy herpetolog si ovšem na svých cestách nevšimá jen hadů, ještěrek a žab, ale také tvorů daleko větších – tedy lidí, kteří v Jižní Americe žijí. Vývoj ukazuje, že člověk dokáže být tvor ničivý, který ekosystémy Amazonie ohrožuje.

● Jan Šumpich, entomolog, Národní muzeum

Podobně jako v jiných letech i v r. 2023 (a na konci r. 2022) vyšla v českých nakladatelstvích řada publikací s přírodovědnou

Orig. V. Renčín

tematikou, kterým stojí za to věnovat pozornost. Rád bych vyzdvihl dvě.

J. Moravec: Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Kniha je krásným způsobem zpracována a je radost si v ní listovat, a to ať už kvůli čtivému textu, nebo množství nádherných fotografií. Její jedinečnost však spatřuji ve způsobu sbírání informací, houževnatosti a pili autora v terénu a v neposlední řadě i ve vytrvalosti, s jakou tuto část světa navštívuje a přibližuje nám neznámo z tak exotické oblasti. Díky vysoké odborné erudici J. Moravce se zde kloubí pohled zoologa-specialisty s pohledem člověka-cestovatele, který neváhá trávit na cestách v pralesích Jižní Ameriky měsíce sám, odkázaný pouze na své znalosti, cit pro místní kolorit života a v neposlední řadě na svou fyzickou kondici.

S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová a F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Luční ekosystémy patří k extrémně ohroženým stanovištím v prostoru celé střední Evropy. Je skvělé, že se dostává do rukou široké veřejnosti kniha, v níž lze najít množství užitečných informací nutných k pochopení významu těchto nelesních biotopů.

● Miroslav Tůma, matematik, Matematicko-fyzikální fakulta UK

Alexandra Witzeová, Jeff Kanipe: Ostrov v plamenech (Academia 2023, překlad Petr Kovařík). Fascinující příběh o výbuchu sopky Laki v r. 1783. Během 8 měsíců sopka vyprodukovala trhlinou o délce skoro 30 km jeden z historicky největších toků lávy a jeden z největších plynů. Ale kniha je nejen o této události, i podrobně a didakticky

popisuje mnoho dalších výbuchů, posuvy bloků zemské kůry a dává výbuch do kontextu událostí od Pompejí přes Krakatoa až po výbuch Eyjafjallajökull r. 2010. (První vydání originálu vyšlo v r. 2015.) Chloe Buitingová: Veterinářka v džungli (Argo 2023, překlad Nela Knapová). Kniha další dámy, která se vydává na cestu zachraňování a léčení divokých zvířat za nimi do jejich domoviny. Tentokrát z nastupující generace. Člověk si při čtení příběhů z divočiny nemůže nevzpomenout na tři dámy, které udělaly tolik pro záchranu divokých zvířat a jejich jména jsou spojena zvláště s primáty – Jane Goodallovou pro šimpanzy, Dianu Fosseyovou pro gorily a Biruté Galdikasovou pro orangutany, které ale navíc velmi dlužíme české překlady.

● Petr Zajíček, speleolog a geolog, Správa jeskyní ČR

1. S. Březina, S. Pecháčková, H. Skálová, F. Krahulec: Louky. Dobrodružství poznávání (Academia 2023). Louka je jedním z nejběžnějších nelesních biotopů. S loukami se setkává běžně a často každý: děti, dospělí, laici, odborníci. A většinou člověk ani nepřemýšlí, jak je louka zajímavá, pestrá a kolik druhů rostlin ji tvoří a kolika druhům živočichů skýtá útočiště. Kniha představuje louky z mnoha pohledů. I odbornější státě a úvahy jsou prezentovány názorně, takže zajímavé informace o loukách si najdou všechny skupiny čtenářů. Navíc může být kniha vhodnou didaktickou pomůckou např. pro letní školy, dětské tábory apod.

2. J. Moravec: Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Cestopisné knihy byly vždy velmi oblíbené. Každá

taková kniha přináší řadu autentických i nových poznatků, což je případ i této publikace. V 19. století byla podobná díla doprovázena dřevoryty, od konce 19. století pak množstvím fotografií. Cestopisy mají u nás velkou tradici a díla některých cestovatelů jsou známa po celém světě.

3. Klára Trnková: Květomluva aneb když květiny hovoří (Studio Trnka 2023). Květomluva je v dnešní době hodně opomíjené téma. Pokud knihu doplní nádherné ilustrace, jako v tomto případě, je radost v ní jen listovat.

● Eva Zažímalová, biochemička, rostlinná fyzioložka, předsedkyně AV ČR

1. Simon Barnes: Zelená planeta. Utajený svět rostlin (Slovart 2023, překlad Dana Čížková). Krásný popis věcí známých i neznámých o organismech, díky kterým náš svět existuje, které nám dávají potravu (ať už přímo, nebo nepřímo), a také kyslík.

2. Rainer Wohlfarth, Bettina Mutschlerová: Léčivá síla zvířat. Jak nás zvířata uzdravují (Kazda 2023). Mnoho lidí u nás chová domácí mazlíčky, a většina z nich ví, jak člověku pomáhají. Je v nich opravdu „léčivá síla“, a knížka to přesvědčivě dokládá.

3. J. Moravec: Za neznámými tvory amazonských lesů (Academia 2023). Téměř dobrodružné čtení o exotické přírodě, špatně přístupné, tajemné a stále zcela nepoznané.

● Jan Žďárek, entomolog

Ani letos nemám problém vybrat z nabídky přírodopisné literatury svého favorita. Jsou jím Příběhy spojené s objevy nových léčiv od Stanislava Rádlu vydané nakladatelstvím Vysoké školy chemicko-technologické (2023), kde autor přednáší farmakochemii. Když jsem v upoutávkách narazil na hesla jako „jedinečná kniha nemající v současné literatuře obdobu“, „čtete ji jako napínavou detektivku, ve které jste zvědaví na každou další stránku a kapitolu“, nebo „svým pojetím je knížka jedinečná nejen v českém, ale i v mezinárodním kontextu: vždyť kdo jiný píše zábavné příběhy o léčivech?“, pomyslel jsem si něco o povinné nadsázce spřátelených recenzentů, ale přesto jsem si knihu koupil. Už první nahlédnutí do ní mne přesvědčilo, že nijak nepřeháněli a rychle si našla cestu na můj noční stolek. Každý ze 34 příběhů přináší poutavé vyprávění, perličky z historie i spoustu zajímavostí spojených s chemií, strukturou, vlastnostmi a původem léčiv. Čtenář si v nich může najít třeba historii objevu léků, které sám právě užívá; kniha je ale poutavé čtení i pro ty, kterým chemické vzorce nebo krkolomné názvy sloučenin nic neříkají. Chemické, farmaceutické ani lékařské vzdělání nepotřebujete, aby vás kniha nadchla.

Výsledky ankety

Nejčastěji byla oslovenými jmenována kniha autorů Stanislava Březiny, Sylvie Pecháčkové, Hany Skálové a Františka Krahulce Louky. Dobrodružství poznávání, jako druhá se umístila kniha Jiřího Moravce Za neznámými tvory amazonských lesů (obě Academia 2023).

Všem zúčastněným v anketě děkujeme. Texty byly redakčně upraveny.